

KULTURARV FÖR HÅLLBAR UTVECKLING

Förslag till regional kulturarvsstrategi

Framtagen av Heimbygda och Jamtli hösten 2022

<i>INLEDNING</i>	3
<i>KULTURARV SOM PROCESS</i>	4
<i>SYFTET MED EN REGIONAL KULTURARVSSTRATEGI</i>	5
<i>VISION OCH MÅL MED EN REGIONAL KULTURARVSSTRATEGI</i>	6
<i>BAKGRUND</i>	6
<i>KULTURARV OCH HÅLLBAR UTVECKLING</i>	9
<i>AKTÖRERNA- VILKA ÄR DE?</i>	10
<i>DAGS FÖR VERKSTAD-VAD ÄR DET SOM BEHÖVS?</i>	11
<i>SAMMANFATTNING</i>	13
<i>BILAGA 1, FÖRANKRINGSPROCESSEN</i>	15
<i>BILAGA 2, OMVÄRLDSBEVAKNING</i>	18
<i>BILAGA 3, RAMVERKET</i>	20

INLEDNING

De senaste åren har kulturarvets roll för en hållbar utveckling lyfts fram allt mer i åtskilliga nationella och internationella rapporter, strategier och konventioner. Fokus har förflyttats från att ligga på bevarande och förvaltande till tillgängliggörande och delaktighet för allmänheten samt från myndigheter och professionella institutioner till civilsamhället och det ideella arbetet med lokala kulturarv.

Bakom förflyttningen ligger insikten om kulturarvets breda roll för ett hållbart samhälle. Att det levande kulturarvet och vår förståelse för det är en förutsättning för ett fredligt och demokratiskt samhälle. Att det inom kulturarvet finns kunskap och metoder för hållbara sätt att hushålla med våra resurser. Det är också med kulturarvet som jämlikhet börjar, när alla grupper och platser får delta i den gemensamma berättelsen med sin historia i stället för att det är majoritetssamhällets historia som dominerar.

Kulturarvet är med andra ord en vital och fundamental kraft för hållbar utveckling. Det är den gemensamma väv där allt knyts samman, människor, kulturer, platser, historia och berättelser. Byggstenarna som tillsammans bygger våra gemensamma samhällen och sammanhang. Det brukar sägas att kulturarvet är där folkets historia finns, inte kungarnas och maktens.

Kulturarvet är berättelsen om mänskligheten och det är här vi kan hitta svaren till varför både vi och världen ser ut som vi gör. I det stora och i det lilla.

För att lyckas med det så måste utgångspunkten vara civilsamhället och människan eftersom det är grunden i sammanhanget.

Att ta utgångspunkt i det handlar om att å ena sidan systematiskt och målinriktat medvetandegöra, involvera och stärka de ideellt arbetande föreningarna och ge dem redskap för att, på ett bättre sätt än idag, använda och utveckla kulturarvet i den lokala och regionala utvecklingen. Å andra sidan handlar det om att ge plattform och nätverk för de professionella och institutionella aktörerna att nå ut och förankra sin verksamhet. Att skapa förutsättningar och struktur för dessa att mötas, samordnas och kunna utvecklas tillsammans.

Resultatet av detta leder till ökad kunskap och förståelse om kulturarv i allmänhet och det lokala kulturarvet i synnerhet, ökad inkludering och delaktighet i samhällsutvecklingen samt att den gemensamma historiebeteckningen dels blir en dynamisk och pågående process, dels breddas och omfattar platsens alla perspektiv. Den långsiktiga effekten av detta är en väl förankrad och stadig grund för en hållbar utveckling i vårt län.

Det är väl belagt i forskning¹ att regioner med stark förankring i kulturarv också tenderar att bli mer attraktiva. Ekonomisk utveckling är kopplat till en plats attraktionskraft och möjlighet att locka nya invånare som kan utveckla sin fulla potential och bli en del av det kulturarv som vårdas och utvecklas. Detta är inte isolerat till besöksnäringen och därtill relaterade verksamheter utan har en effekt på ett områdes hela näringsliv.

Det är vad denna strategi tar riktning mot. Att Jämtland Härjedalen på riktigt blir de hållbara och attraktiva samhällen som vi måste bli. Att lära av historien för att inte upprepa gamla misstag utan kunna göra nya val och inkludera alla medborgare. Att se på våra platser, de berättelser och kulturer som finns här som resurser och tillgångar och att använda dem på ett klokt sätt. Och att se på samhällsbyggande som en process som alla vill vara delaktiga i om de får förutsättningar för det.

KULTURARV SOM PROCESS

Riksantikvarieämbetet definierar begreppet kulturarv så här:

"Kulturarv är alla avtryck efter mänsklig påverkan som finns runt omkring oss. Dessa spår kan bestå av fysiska objekt som byggnader och vardagsföremål men också av abstrakta företeelser som till exempel seder och bruk, kunskaper och samhällsstrukturer. Vad som betraktas som kulturarv förändras med tiden och är ett uttryck för samhällets skiftande värderingar. Kulturarv är alltså inte statiskt utan något som ständigt förändras och formuleras om – varje tid bildar sig en egen uppfattning om vad som är kulturarv och vad det har för betydelse för såväl samtid som framtid. Det är utifrån sin potential för kunskap, upplevelser och identitetsskapande som kulturarv blir relevant. Kulturarvet är

¹ <http://www.diva-portal.org/smash/record.jsf?pid=diva2%3A1625854&dswid=8671>

under ständig förändring och omprövning som alla i en demokrati har rätt att delta.”

Begreppet kulturarv bör alltså ses mer som en process, ett ständigt pågående lärande och omlärande av vår historia, än som något tydligt definierat och konstant. Det är i denna process som alla invånare ska ha möjlighet och förutsättningar att vara delaktiga, så att det gemensamma kulturarvet inte blir något som väljs ut uppifrån utan en gemensam berättelse med bredd och mångfald. Det är också en nödvändighet att arbeta med ett normkritiskt förhållningssätt för att lyfta historia och berättelser som inte representeras av majoritetssamhället, utan att arbeta aktivt för att fånga upp historia från grupper, platser och företeelser som varit dolda eller underordnade.

Det ska också sägas att även om kulturarvet skrivs i bestämd form så omfattar det en mångfald av kulturarv.

SYFTET MED EN REGIONAL KULTURARVSSTRATEGI

Att arbeta med kulturarv för hållbar utveckling handlar alltså om att använda det som process för inkludering, delaktighet och ökad representation. Det handlar med andra ord om att stärka vårt kulturarv genom att bredda det, göra det tillgängligt för fler och att ta lärdom och insikt av det. Processen behöver ske på tvärs genom de olika nivåerna för förankring och samverkan liksom inom respektive nivå för att öppna upp och få in de perspektiv som saknas. Processen behöver också genomsyra alla samhällsbyggande delar.

Detta processarbete syftar till att:

- *Tydliggöra kulturarvets roll för hållbar och fredlig utveckling.*
- *Lägga en grund för att kulturarvet ska bli ett redskap för ökat deltagande i det gemensamma samhällsbygget.*
- *Alla invånare ska känna sig delaktiga i den gemensamma berättelsen om vårt län.*
- *Skapa en grund för att uppnå näringsverksamhet inom kulturarv*
- *Skapa större attraktionskraft och bidra till en starkare hållbar ekonomisk utveckling i bred bemärkelse*
- *Bidra till ökat välbefinnande och god hälsa*
- *Kulturarvet som en anledning att flytta till Jämtland Härjedalen*
- *Hög kompetens kring bevarande av kulturarv*

VISION OCH MÅL MED EN REGIONAL KULTURARVSSTRATEGI

Målen vi vill uppnå med att arbeta med kulturarvet är att:

- *Öka kunskapen om våra lokala kulturarv*
- *Tydliggöra det kulturarv som finns i anslutning till vår natur och förmedla en upplevelse av både natur och kulturarv.*
- *Stärka och utveckla regionens näringsliv*
- *Att allas berättelser ska synas oavsett ursprung och bakgrund*

Vår vision är att vårt kulturarv ska ligga till grund för ett fredligt och hållbart samhälle.

BAKGRUND

Denna strategi har sitt ursprung i processerna som gjordes i samband med revideringen av den regionala utvecklingsstrategin 2019-2020 och det delprojekt som genomfördes då för att samla in inspel från kulturarvsaktörer och lokalt engagerade runt om i hela länet².

Slutsatsen blev att det behövs en regional kulturarvsstrategi för att möjliggöra detta.

Som nämns i inledningen så har det skett en förändring i begreppet kulturarv. Det dominerades tidigare av frågor rörande vård och bevarande men i början av 2000-talet fastslog man från internationellt politiskt håll att kulturarvet ska vara en del av samhället och samhällsutvecklingen. Med denna utveckling har det också kommit en rad olika konventioner och liknande som sätter ett tydligt ramverk för detta. Några av de som tydligast lyfter fram kulturarvet som en process för delaktighet och för att möta framtiden är Den europeiska landsskapskonventionen³, En integrerad kulturarvsstrategi för Europa⁴ och Farokonventionen⁵.

² <https://filer.hembygd.se/heimbygda/uploads/files/2020/02/2a0dc8d4-5d33-4108-a2f6-93ec662dafa4.pdf>

³ <https://rm.coe.int/CoERMPublicCommonSearchServices/DisplayDCTMContent?documentId=09000016802f3fbe>

⁴ https://www.riksdagen.se/sv/dokument-lagar/dokument/fakta-pm-om-eu-forslag/en-integrerad-kulturarvsstrategi-for-europa_H106FPM115

⁵ <https://rm.coe.int/1680083746>

Gemensamt för dem alla är att det genomgående handlar om kulturarvets nytta för samhället, demokrati och fred, om inkludering, hållbarhet, rättvisa samhällen och aktivt deltagande i vad som ska definieras som kulturarv. Det blir också tydligt att kulturarvet ses som en process, eller snarare många processer, för att hjälpa oss möta framtiden.

De lyfter också gräsrotternas viktiga roll som grupper som själva definierar vad som ska ses som ett gemensamt kulturarv och som de vill föra vidare till kommande generationer. Därmed blir delat ansvar för kulturarvet en självklarhet och följaktligen kan kulturarvsprocessen inte bara hanteras av institutioner som museer och arkiv, utan den måste utgå från den lokala platsen och de aktivt deltagande människorna.

Många av de skrivningar och mål som finns i de europeiska dokumenten finns även i den nationella och regionala kulturpolitiken (se bilaga 3).

I Regional utvecklingsstrategi för Jämtland Härjedalen – en nytänkande och hållbar region att leva, verka och utvecklas i⁶ finns följande målbild:

”Vi bygger från det lokala men med inspiration från omvärlden och förstår att värdesätta det som kommer att bli framtidens kulturarv.”

För att förstå att värdesätta framtidens kulturarv måste vi förstå och värdesätta det som är dagens kulturarv, så för att uppnå målbilden behövs ett djupgående arbete göras för det.

Vidare tas som första utgångspunkt upp *”Ett hållbart län och en del av Saepmie”*. Jämtlands län har ett rikt samiskt kulturarv och är en del av ett större samiskt sammanhang, vilket börjar synas alltmer. Här behövs det dock göras ett omfattande arbete för att bredda det samiska kulturarvet och ge plats för många fler historier samt förvalta och levandegöra samiska kulturmiljöer.

Den andra utgångspunkten är *”Befolkningen i centrum”* och den tredje *”Platsbunden utveckling”*. Dessa delar kan kopplas direkt till kulturarvets roll för att människor ska känna sig delaktiga samt för att stärka en plats identitet och attraktionskraft.

⁶https://www.regionjh.se/download/18.6a57fe1b17c800de56d26ada/1636559206634/Skärm_RUS_Mål_ochprioriteringar_S3.pdf

I den senaste kulturplanen som löpte mellan 2019-2022⁷ beskrivs den kulturpolitiska visionen så här: *Jämtland Härjedalen ska vara en region att längta till och växa i, där kulturen är en drivkraft för hållbar utveckling och där alla har tillgång till kulturella upplevelser och möjligheter att skapa och uttrycka sig.*

Vidare skrivs det specifikt att kulturarv ska ha stärkt sin roll för regional utveckling och attraktionskraft och att det ska göras insatser för att regionens kulturarv och kulturmiljöer ska bevaras, användas och utvecklas. I den del som fokuserar på hembygdsrörelsen uttrycks också vikten av att fortsatt utveckla arbetet kring kulturarv, lärande och mångfald genom en hembygdspedagog/kulturarvspedagog.

Utöver dessa två regionala styrdokument finns också Program för smart specialisering⁸ som pekar ut fyra styrkeområden för länet. Ett av områdena är upplevelser och där lyfts möjligheterna att vidareutveckla besöksnäringen med grund bland annat kulturarvet.

Kulturarvet är som synes tvärverkande över olika områden och går in i den regionala utvecklingen från flera håll. Den regionala kulturarvsstrategin tar utgångspunkt i den regionala utvecklingsstrategin och kopplar samman den med både kulturplanen och Program för smart specialisering genom att ge riktning och förutsättningar för kulturarvet att bli den starka resurs för hållbar utveckling som det kan vara.

⁷<https://kulturjamtlandharjedalen.se/download/18.6946d431174795da607258db/1602173426053/kulturplan-regionjh-2019-2023.pdf>

⁸<https://www.regionjh.se/regionalutveckling/regionalutvecklingsansvar/jamtlandslan2050/smartspecialisering.4.4a3c293316e6bb217af2df2.html>

KULTURARV OCH HÅLLBAR UTVECKLING

Som beskrivet ovan är kulturarvet en process som omfattar i stort sett alla delar i samhället. På många sätt utgör det grunden för att arbeta med hållbar utveckling. Det går att koppla kulturarvet till många av de globala hållbarhetsmålen, till exempel om god hälsa och välbefinnande, minskad ojämlikhet, hållbara samhällen, hållbar konsumtion och produktion, ekosystem och biologisk mångfald samt fredliga och inkluderande samhällen.

Kulturarvet är alltså en gemensam tillgång och resurs och Jämtland Härjedalens kulturarv utgör ett fundament för förståelse och meningsskapande för regionens invånare och besökare. Genom att verka för en mångfald av berättelser breddas historieskrivningen bortom majoritetssamhället, fler människor blir representerade och vi får bättre förståelse inför samtiden. Våra kulturmiljöer berättar också om ett uthålligt användande av resurser, där vi kan inspireras av materialval, vikten av att bygga hållbart och bruka våra naturresurser på ett hållbart sätt.

Kulturarvet har också ett starkt ekonomiskt värde, inte minst i en region som Jämtland Härjedalen där besöksnäringen är en så viktig del av näringslivet. Rätt förvaltad kan ett aktivt kulturarvsarbete förstärka besöksanledningar och bidra till att många arbetstillfällen skapas direkt i arbetet med vård och tillgängliggörande av kulturarvet och indirekt i form av logistik, boende, restaurangbransch etc. Här finns också möjligheter till en ny näring för kulturarvsguider som kan erbjuda turister och boende unika möjligheter att få besöka mer svårtillgängliga besöksmål, eller tillgängliggöra kulturarv för besökare med olika funktionsnedsättningar.

Natur och kulturarv är i dagsläget de absolut främsta internationella besöksanledningarna, något som med stor sannolikhet kommer att hålla i sig. En förändring och effekt av coronapandemin är att allt fler väljer att semestra i sitt eget land, om detta beteende blir bestående är förstås för tidigt att säga, men det sätter ljuset på den stora potential som kulturarvet har för att öka attraktionskraften när vi ska konkurrera om en större inhemsk turism.

AKTÖRERNA- VILKA ÄR DE?

Jämtland Härjedalen har länge varit en nationell föregångare inom arbetet med att levandegöra historia och kulturarv och vi har flera starka regionala aktörer inom området.

Den stora majoriteten av kulturarvsaktörer i vårt län utgörs dock av de ideella krafterna. Främst är det hembygdsföreningar, ideella eller privata museer och föreningar med syfte att vårda och förvalta historiskt arv som det handlar om, men det finns också privatpersoner och andra föreningar, tex byalag, som förvaltar samlingar eller arkiv. Länets hembygdsrörelse hör till en av de mest aktiva i landet och kan sägas vara stommen i den lokala kulturarvsrörelsen.

De offentliga aktörerna är Jamtli, som är den stora kulturarvsförvaltaren i regionen, medan Region Jämtland Härjedalen har den strategiska rollen och fördelar medel. När det kommer till kulturmiljöer är det främst Länsstyrelsen som har ansvaret för det. Nordiskt Centrum för Kulturarvspedagogik jobbar nationellt men har också visst lokalt arbete där man arbetar med att stärka lokala aktörer, främst ideella och företagare. Föreningsarkivet och Landsarkivet är viktiga instanser och jobbar som en av två arkiv i Sverige aktivt med arkivpedagogik för hela länet. Gaaltje är sydsamiskt kulturcentrum och är ett resurscentrum med fokus på kultur, språk, näring och samhälle.

Det finns också ett flertal näringslivsaktörer som jobbar med kulturarv, antingen specifikt eller som del i en annan verksamhet. Främst är det guidning och upplevelser det handlar om men också långsiktigt förvaltande och tillgängliggörande av kunskap till exempel inom fäbodbruk och byggnadsvård.

Ett område som är väldigt starkt och välutvecklat i Jämtland Härjedalen som till stor del handlar om att föra vidare lokala kulturarv är mathantverket. Vi har en lång och stark tradition av att använda och utveckla det vilket gjort oss till nationella föregångare. Sedan 2010 är vi den enda svenska gastronomiska

deltagaren i UNESCO:s nätverk Creative Cities. Vi har också Eldrimner, nationellt resurscentrum för mathantverk, i Ås.

Utöver dessa aktörer så är kommunerna viktiga aktörer som möjliggörare och stödfunktioner, framförallt för de ideella aktörerna.

DAGS FÖR VERKSTAD-VAD ÄR DET SOM BEHÖVS?

Nu vet vi att kulturarv är viktigt, att genom att använda det som en process så kan vi uppnå hållbarhet, delaktighet, demokrati, jämlikhet och förändring. Vi vet också vilka aktörerna är och att vi har väldigt goda förutsättningar i vår region.

Så vad är det som behövs för att omsätta detta till faktisk handling och verkstad?

I arbetet med denna strategi har förankringsprocesser gjorts med kulturarvsaktörer. Inspelen från dem visar på ett övervägande behov; vikten av att öka den allmänna kunskapen om och förståelsen för vad kulturarv är och innebär och om vårt lokala kulturarv. Att det ska vara självklart för alla att kulturarv är något föränderligt, något som rymmer en mångfald av berättelser och något som kan ge oss svar och förklaringar eftersom det utgör grunden för att kunna använda det som en process.

För att det ska ske så behövs det kunskapshöjande insatser både hos politiker, tjänstepersoner och befolkningen i stort. Här spelar det sektorsövergripande forumet en stor roll för att information och kunskap ska spridas mellan de olika samhällsdelarna och vara transparent.

Att jobba med kulturarvet som process, med inkludering och delaktighet som ledord, är i sig ett arbete som kräver både kunskap och förståelse för de sammanhang man verkar i liksom förmågan att hantera de situationer som kan uppstå när olika delar av historien möts. Det kräver också en förståelse för normer och för vilka berättelser som fått ta plats och varför, liksom det motsatta, för att kunna arbeta med att bredda perspektiven.

Här har vi stora fördelar i att redan ha ett starkt kulturarvspedagogiskt arbete att bygga vidare på. För att utveckla det så krävs det en eller flera tjänster som har i uppdrag att vara den sammankopplande parten och att stötta processen. Här kopplar vi åter an till Kulturplanen 2019-2023 där en av

målsättningarna för Heimbygda är att skapa en tjänst som hembygds/kulturarvspedagog som till största del skulle ha just den funktionen som efterfrågas.

Eftersom en så stor del av länets kulturarv förvaltas och utvecklas av ideella aktörer så krävs det också insatser och stöttning för att de ska vara starka och livskraftiga. Det kan handla om ett större finansiellt stöd från region och kommuner, men också om att stödstrukturer anpassas mer efter civilsamhällets behov och förutsättningar samt att det finns en mer uppsökande verksamhet från de offentliga aktörer som erbjuder stöd.

Så hur blir detta möjligt? Genom insatser inom följande områden:

Folkbildning

- Stärka det utåtriktade kulturarvspedagogiska arbetet och dess närvaro över hela regionen. Man ska tidigt i livet möta kulturarvet, det ska användas i skolan.
- Etablera förståelsen för kulturarvet som process brett inom offentlig förvaltning, politiska sammanhang och civilsamhälle.
- Arbeta kulturarvspedagogiskt med fokus på att bredda berättelse, det vill säga att aktivt samla in och synliggöra historia från de grupper och platser som inte alls eller i liten omfattning har varit representerade tidigare. Tydliggöra vad som är majoritetssamhällets historia och vilka och vilkas tolkningar som påverkat den.
- Etablera ett regionalt kulturarvsforum för de organisationer och institutioner i länet som har i uppdrag att på olika sätt stötta, främja och utveckla länets kulturarv och kulturarvsaktörer. Forumet ska verka för att skapa kontaktytor mellan det professionella och ideella samt mellan de olika nivåerna och säkra att information och kunskap förs vidare till alla delar.
- Arrangera en årlig regional kulturarvskonferens som riktar sig till hela kulturarvssfären. Konferensen ska vara en aktiv part för det folkbildande och i den regionala kulturarvsprocessen.
- Tillgängliggöra vårt kulturarv med digitala medel så att fler kan ta del av det.

Samordning

- Etablera en eller flera tjänster som kulturarvspedagoger med det tydliga uppdraget att verka samordnande mellan alla parter och att arbeta med kulturarvsprocessen, samt att arbetet ska genomsyras av normförståelse.

Stärka det ideella

- Ta fram en stödstruktur alternativt anpassa rådande efter civilsamhällets behov och förutsättningar som omfattar både finansiellt stöd som utvecklingsstöd.

SAMMANFATTNING

Kulturarvet är ett mångfacetterat begrepp med en enorm potential att vara samhällsbyggande. Begreppet rymmer alla delar av vår mänskliga historia, de vi är stolta över, de vi förträngt, de vi skäms över och de som fortfarande gör för ont för att prata om. Var för sig utgör de olika pusselbitar och tillsammans utgör de hela pusslet. Sammanhanget vi alla delar, och som vi behöver se och förstå för att kunna förstå oss själva.

Som det alltid är när man lägger pussel hittar man bitar som är närmast omöjliga att förstå hur de ska få plats eller hur de hänger ihop med de övriga, men i takt med att de andra pusselbitarna faller på plats så blir det till sist synligt. Alla hör ihop. På precis samma sätt är det med mänskligheten. Vi hör alla ihop från början och genom att använda kulturarvet som en process så är det pusslet vi till slut kan lägga fram.

Detta är vad denna strategi skapar förutsättningar för, eftersom det är när vi alla känner oss som delar i samma sammanhang som vi också får grunden för ett hållbart och fredligt samhälle på riktigt. Och förutsättningar får vi genom att jobba brett och starkt kulturarvspedagogiskt.

Som av en händelse så är vårt län en av de starka nationella aktörerna när det kommer just till att arbeta pedagogiskt med kulturarv. Vi har nationella föregångare som Jamtli och Nordiskt Centrum för kulturarvspedagogik, vi har som ett av två arkiv i landet en utåtriktad arkivpedagogisk verksamhet, vi har Gaaltije, sydsamiskt kulturcenter som sätter in oss i det större samiska sammanhang vi är en del av, vi har en hembygdsrörelse som är nationella föregångare för att använda kulturarvet som process för utveckling och

föryngring, en fäbodrörelse på stark frammarsch och vi har ett väldigt starkt och decentraliserat civilsamhälle.

Med andra ord har vi redan alla pusselbitarna, det som återstår är att börja lägga ihop dem.

BILAGA 1, FÖRANKRINGSPROCESSEN

I arbetet med att fånga upp inspel till revideringen av den regionala utvecklingsstrategin så blev bilden tydlig av både vad det är kulturarvet kan bidra med till vår regionala utveckling och vad som behövs. Resultat av dem har legat till grund för de workshoppar som genomfördes under arbetet med att ta fram strategin och de har i sin tur fokuserat på "hur"-et.

Workshoparna var öppna för alla kulturarvsaktörer och kulturarvsintresserade i länet. Ramen för dem var att ta avstamp i det tidigare arbetet i enlighet med det ramverket som finns i bilaga 1 samt att rikta in det mot vår regions specifika förutsättningar.

För att ta riktning mot hållbar samhällsutveckling använde vi oss av de två framtidsforskningar som gjordes 2019. KTHs forskningsprojekt Framtidsscenarioer för ett hållbart samhälle⁹ och SWECOs rapport Samhället om 30 år¹⁰. Intressant och relevant för vår region är att de båda landar i några olika framtidsscenarioer för hållbara samhällen där två handlar om urbana lösningar medan två handlar om ett mer decentraliserat samhälle, dvs som vårt län till stor del är.

Scenariona ser kortfattat ut som följer:

- *Det lokala samhället – där urbaniseringen har avtagit i och med att digitaliseringen erbjuder nya livs- och arbetsmöjligheter på landsbygd. Vi kan bo överallt och ta del av det mesta. Ledorden för detta scenario är lokalt, decentralisering, småskalighet, semiautomatiserat, flerkärnigt/nod, resiliens, bottom-up, behovsstyrt osv.*
- *Lokal självförsörjning/byar i samverkan – ett decentraliserat samhälle med självhushållning och hög grad av självförsörjning inom landet. Kräver samarbete i lokala sammanslutningar, gemensamma boenden och starka kommuner och regioner.*
- *Den kollaborativa ekonomin - ett starkt civilsamhälle där vi organiserar oss i nätverk och kooperativ. Privatägandet är litet och delningsekonomin utbredd. Hög grad av lokal självbestämmande.*

Som synes beskriver alla tre scenarion till stor del hur det redan ser ut runt om i länet, varför det bör vara klokt och rimligt att stärka förutsättningarna för det att växa sig starkare. Vi tog alltså sikte på det decentraliserade samhället med starkt samarbete i lokala sammanslutningar, ett starkt civilsamhälle där vi organiserar oss själva. Och som metod för detta använde vi Elinor Ostroms

⁹ <https://www.kth.se/2.11559/avdelningar/2.26559/nyheter/framtidsscenarioer-for-ett-hallbart-samhalle-1.692962>

¹⁰ https://www.sweco.se/siteassets/om-oss/priser-och-stipendier/richterska-stiftelsen/samhället-om-30-ar_20181121.pdf

forskning om allmänningen som samhällsinstitution¹¹. Dvs vår förmåga att organisera oss själva genom att mötas och tillsammans komma fram till vilka lösningar som blir de långsiktigt hållbara.

"Små organisationer, med lösare tyglar, är de mest effektiva. Men dessa småskaliga teorier fungerar även globalt. Hemligheten är att låta användarna träffas, öga mot öga, och själva sätta upp egna regler, med lagom kännbara sanktioner eller böter för dem som missköter sig. Ett exempel är sjöar där det finns olika intressen; någon vill fiska, någon annan vill värna om friluftslivet, ytterligare någon vill ha bevattning – och alla vill kunna dricka vattnet. De berörda måste helt enkelt enas om en långsiktig lösning som gynnar alla, och därmed också dem själva."

Workshopsen blev digitala då de hölls under vintern 2022. De samlade drygt 70 deltagare med bred geografisk spridning liksom bra spridning mellan ideella och professionella aktörer. Ett syfte med workshoparna var att de i sig skulle vara nätverkskapande och öka utbytet mellan aktörer som annars inte möttes, vilket också blev resultatet.

Sammanfattning av det som kom fram på träffarna:

- *Kanske den största utmaningen: den låga kunskapsnivån hos politiker och makthavare.*
- *Det behövs ett pedagogiskt arbete för att förklara kulturarvets roll och värde samt kommunicera det*
- *Stort behov av tjänsten som är samordnande, kommunicerande, utvecklande och PEDAGOGISK samt jobbar mot/med politikerna, alltså hembygdspedagog/kulturarvskonsulent. (behövs egentligen fler)*
- *Strategin ska vara enkel att bryta ned på kommunal och lokal nivå.*
- *Strategin ska tydligt förklara det rättmätiga värdet.*
- *Strategin ska tydligt synliggöra bredden och mångfalden i vårt kulturarv*
- *Strategin ska tydligt förmedla att kulturarv är föränderligt, demokratiskt och måste användas. Att det är här och nu, inte förritin.*
- *Strategin ska peka ut utvecklingsområden*
- *Strategin ska syfta till att bjuda in fler i att definiera bilden av vår region??*
- *Processen är det verkligt viktiga: att nätverk skapas och diskussionsforum erbjuds, det stärker och ökar medvetenheten. Processen är metoden som är strategin.*

¹¹ <https://www.econlib.org/library/Enc/bios/Ostrom.html>

Viktigt att ta med in i strategiarbetet:

- *Alla inspelen kring fäbodkultur samt skogen*
- *Hur detta brukande av skog och mark blir viktigt på allvar nu, utifrån självförsörjningsperspektiv*
- *Kolla på Ekosystemtjänsten*
- *Självklar inkludering av det samiska*
- *Ned på kommunal nivå*

Som del av förankringsarbetet med strategin så arrangerade de regionala kulturarvsaktörerna under ledning av Jamtli, Heimbygda, Länsstyrelsen och Nordiskt centrum för kulturarvspedagogik den regionala kulturarvskonferensen Samling kring lägerelden¹² i oktober 2022. Temat för konferensen var Kulturarvets roll för regional utveckling. Bland annat fick deltagarna ta del av strategiarbetet och komma med inspel kring tre frågeställningar.

Hur kan vi få fler att förstå kulturarvets värde?

Här handlade en majoritet av svaren om folkbildning och utbildning på olika sätt, om att börja prata om kulturarvet tidigt i skolan och att det finns aktiviteter där människor kan uppleva och vara delaktiga.

Vilka forum eller sammanhang saknas?

Många av svaren lyfte vikten av en mötesplats likt konferensen med tonvikt på att man möts över olika nivåer, att det inte bara är de redan insatta och där det är ett tillåtande förhållningssätt och där det går att diskutera.

Det var också många som tog upp att det behövs lokala sammanhang som byråd, studiecirkel eller liknande där man kan mötas lokalt.

Studiebesök, strategiska forum samt att vara på platser där man möter unga var också några av de genomgående svaren.

Vad behövs för att stärka det lokala kulturarvsarbetet?

Här kom en del av svaren igen, som vikten av nätverk och träffar mellan det offentliga och civilsamhället men det var också många svar som fokuserade på vikten av att politiker och tjänstemän intresserar sig och deltar mer och att det finns en tydligare politisk vilja att stärka kulturarvet.

¹² www.samlingkringlagerelden.se

Det lyftes också vikten av ekonomiskt stöd och enklare bidragsansökningar, att det behövs en långsiktighet och att kulturarvsaktörer inkluderas i näringslivsutveckling.

BILAGA 2, OMVÄRLDSBEVAKNING

Än så länge är det ganska unikt att ha en regional kulturarvsstrategi. I dagsläget är det bara fyra regioner som har tagit fram en sådan, eller ett kulturarvsprogram: Region Västernorrland¹³, Region Västmanland¹⁴, Region Kalmar¹⁵ och Region Halland¹⁶.

I Västernorrland arbetar man på bred front med kulturarv inom regional utveckling. Länsstyrelsen i Västernorrland har under många år arbetat aktivt med kulturarvsfrågor och är sedan länge känt för sitt samarbete inom ABM-området. Det var också ett av de första länen i landet som skapade en gemensam digital kulturarvsportal: "Kulturarv Västernorrland - en plats för allas kulturarv"

Bidragande till framgångarna har varit Länsstyrelsens engagemang och genom att man under många decennier arbetat aktivt för att stödja etablering av t.ex arkivverksamheter med särskild inriktning på digitalisering. Här finns SVARs släktforskarcentrum i Ramsele, lokala registreringsavdelningar och MKC -Mediakonverteringscentrum i Fränsta, verksamheter som alla varit knutna till det svenska Riksarkivet. Huvudparten av den digitala arkivinformation som finns tillgänglig idag har sitt upphov i Västernorrland. Här såg man tidigt kulturarvssektorns potential för sysselsättning, tillväxt och regional utveckling.

I Västernorrland har Länsstyrelsen och Regionen tillsammans tagit fram ett specifikt strategiskt kulturarvsprogram där man formulerar gemensamma mål för kulturarvsarbetet. Programmet är kopplat till FN:s Agenda 2030 för hållbar utveckling och den regionala kulturplanen, men även till den regionala utvecklingsstrategin. Utgångspunkten är: "Vi är övertygade om att kulturarvet är viktigt för demokrati och hållbar regional utveckling i Västernorrland. Vi vill att kulturarvet ska vara angeläget för alla och bidra till att vidga och fördjupa det offentliga demokratiska samtalet. Vi vill främja medskapande och engagemang för att ta tillvara kulturarvets potential att bidra till tillväxt och utveckling"

En region som inte har en strategi men ändå arbetar väldigt mycket med kulturarv är Västra Götaland. Här har man sedan ett flertal år arbetat aktivt med att tillvarata kulturarvets potential för regional utveckling, inte minst från

¹³ https://www.rvn.se/globalassets/rvn/regional-utveckling/kultur-konst-och-bibliotek/kulturarv-i-utveckling/rvn_kulturarvsprogram_2021-2024_low_tillganglig.pdf

¹⁴ <https://docplayer.se/221243438-Regional-kulturarvsstrategi-vastmanlands-lan.html>

¹⁵ <https://www.regionkalmar.se/globalassets/dokument/press/pressmeddelande/2021/run/april/run210421plattformkulturarv.pdf>

¹⁶ https://www.regionhalland.se/app/uploads/2019/05/Kulturarvsstrategi-skrift_lores.pdf

regionens håll. Bland annat har man jobbat med platsutveckling utifrån kulturarv

Sedan 2017 finns också det omfattande samverkansprojektet Prisma Västra Götaland¹⁷ med syfte att lyfta industrisamhällets kulturarv. Här samarbetar en stor grupp ideella och offentliga aktörer och erbjuder samarbete, stöd, konsultationer, kompetensutveckling, utvecklingsmöjligheter och ett regionalt sammanhang för alla som vill utveckla en plats, idé eller verksamhet genom kulturarvet.

Utöver detta så finns också Kulturarvsakademin på Göteborgs Universitet¹⁸, en plattform för samverkan mellan olika kultur- och minnesinstitutioner, Göteborgs Universitet och Västra Götalandregionen. Kulturarvsakademin ska fungera som en mötesplats där teori och praktik kan samverka och där parterna kan stödja kunskapsutveckling.

Vänder vi blicken utanför Sverige och tittar på Finland så förbereder de just nu sin första nationella Kulturarvsstrategi¹⁹, där kulturarvet är en resurs för hållbara lösningar i framtiden inom alla delområden i samhället. Strategin syftar till att fungera som ett verktyg för genomförandet av Farokonventionen. Riktlinjer för beredningen av strategin finns i det nuvarande regeringsprogrammet. De viktigaste värderingarna i strategin är hållbarhet, mångfald och likabehandling och ansvaret för att bevara och skydda kulturarvet för kommande generationer. Målet är att kulturarvet ska värdesättas och att det ska vara allas gemensamma ansvar att skydda och bevara detta kulturarv.

Utgångspunkten för strategin är att det mångfaldiga materiella, immateriella och digitala kulturarvet och kulturmiljöerna ska värnas, utvecklas och utnyttjas som en resurs för hela det finska samhället.

¹⁷ <https://www.prismavg.se>

¹⁸ <https://www.gu.se/kritiska-kulturarvsstudier/samarbeten/kulturarvsakademin-kaa>

¹⁹ https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/164110/OKM_2022_20.pdf?sequence=1&isAllowed=y

BILAGA 3, RAMVERKET

Sammanställning av de konventioner och styrdokument som har relevans för kulturarvsarbetet. Eftersom en stor del av länets kulturarv förvaltas av ideella organisationer är ett starkt och levande föreningsliv en förutsättning för ett levande kulturarv, därför ingår också nationella styrdokument som rör civilsamhället i ramverket.

Tid för kultur

Här presenteras de nationella kulturpolitiska målen²⁰. Bland de kulturpolitiska målen återfinns bland annat följande:

- främja ett levande kulturarv som bevaras, används och utvecklas

Utgångspunkten är demokrati och yttrandefrihet, att främja öppna gemenskaper och arenor som är tillgängliga för var och en.

Till kärnuppgiften hör "att främja ett levande kulturarv som är angeläget för medborgarna i dag och bevaras för kommande generationer. Det gäller både det kulturella arv som överlämnas från tidigare generationer och det som formas i dagens samhälle. Synen på och tolkningen av kulturarvet förändras ständigt. Ur ett medborgarperspektiv är det viktigt att det förs ett öppet samtal om dess tolkningar och vad de representerar. Det är angeläget att främja ett arbete som bidrar till att kulturarvet används och utvecklas och därigenom är levande."

Gällande kulturarv uttrycks även följande:

"Kulturarvet tillhör alla och bör ses som en kraft i samhället som bidrar till utveckling och förnyelse."

"Medborgarnas engagemang och delaktighet är en viktig förutsättning för att kulturarvet ska leva vidare och utvecklas."

"De olika kulturella uttrycken bidrar också till att skapa sammanhang och till att ge människor nya perspektiv på företeelser och skeenden i våra liv och vår omvärld"

"Att lära känna kulturarvet och förstå historiska sammanhang stärker barns och ungas identitet och ger perspektiv på tillvaron."

"Väl omhändertagna kulturmiljöer berikar människors liv, bidrar till att skapa goda livsmiljöer och kan ge förutsättningar för utveckling av nya idéer och verksamheter."

²⁰ <https://www.regeringen.se/49bb92/contentassets/5afd813ffae94dae91e9db0f8725c3b6/tid-for-kultur-prop.-2009103>

Farokonventionen

Europarådets ramkonvention om kulturarvets värde för samhället²¹. Utgår från FN:s allmänna förklaring om de mänskliga rättigheterna och tidigare antagna konventioner på kulturområdet och sätter människan och demokrati i centrum som kom 2005 och trädde i kraft 2011. Den fastslår att alla ska ha tillgång till kulturarvet och alla ska ha rätt att tolka det. Konventionen har ett inkluderande synsätt och ett mångfaldsperspektiv. Den enskilde ska också vara med och påverka vad som ska definieras som kulturarv genom Heritage Communities, så att fler blir delaktiga i kulturarvsprocessen. Genom ett mer aktivt deltagande får man ett bredare och mer dynamiskt urval av kulturarv – en viktig del för social hållbarhet och förbättrad livskvalitet.

Svensk strategi för biologisk mångfald och ekosystemtjänster

Presenterar arbetet med att stärka den biologiska mångfalden och säkra ekosystemtjänster (vattenrening, produktion av mat och fibrer samt rekreation och friluftsliv)²². Målen för kulturmiljöarbetet är mycket viktiga eftersom den biologiska mångfalden till stor del är ett resultat av historiskt bruk och traditionell hävd av landskapet. Om denna hävd försvinner hotas förutsättningen för många arter.

Miljö kvalitetsmålen är: Ett rikt odlingslandskap, Storslagen fjällmiljö och Ett rikt växt- och djurliv och dessutom god bebyggd miljö. Bland exemplen på kulturella ekosystemtjänster finns: friluftsliv och rekreation, turism, estetiska värden, andlig välfärd, kulturarv, möjligheter till utbildning och forskning samt inspiration för konst, litteratur och musik.

Strategin fastslår bland annat *”Att främja bevarandet av kulturmiljöer och kunskapen om dessa är därför viktigt för att kunna nå målen för biologisk mångfald och ekomiljö tjänster”*.

Kulturmiljöaspekten återfinns därför i ett stort antal av miljö kvalitetsmålen, tex:

- Ett hållbart samhälle med en mångfald av kulturmiljöer som bevaras, används och utvecklas
- Människors delaktighet i kulturmiljöarbetet och möjlighet att förstå och ta ansvar för kulturmiljön
- Ett inkluderande samhälle med kulturmiljön som gemensam källa till kunskap, bildning och upplevelser
- En helhetssyn på förvaltningen av landskapet som innebär att kulturmiljön tas tillvara i samhällsutvecklingen.

En integrerad kulturarvsstrategi för Europa

²¹ <https://rm.coe.int/1680083746>

²² https://www.riksdagen.se/sv/dokument-lagar/dokument/proposition/en-svensk-strategi-for-biologisk-mangfald-och_H103141/html

Europakommissionens beskrivning av vad EU kan göra för att utveckla kulturarvets egenvärde och utnyttja dess ekonomiska och sociala potential²³. Det övergripande syftet är att hjälpa medlemsstaterna att på bästa sätt använda de omfattande kulturarvsstöd som EU erbjuder. Kommissionen vill också på sikt göra Europa till centrum för kulturarvsbaserad innovation.

Den europeiska landskapskonventionen (ELC)

Vill genom skydd, förvaltning och planering av landskap skapa en hållbar framtida utveckling²⁴. Målet är ett långsiktigt helhetsgrepp på landskapet där alla är delaktiga. Landskapet är en gemensam tillgång och ett gemensamt ansvar, det angår oss alla. Konventionen är inriktad på att alla människor ska kunna medverka och på så vis utöva sina demokratiska rättigheter. Den framhåller betydelsen av medborgarinflytandet och stärker hembygdsrörelsen som nationell folkrörelse och lokal kraft. Konventionen betonar behovet av bättre skydd, förvaltning och planering av landskap och anknyter väl till hembygdsrörelsen tradition, ändamål och verksamhet.

Förändring är en del av alla platsers och alla landskaps historia. Riksantikvarieämbetet, den myndighet som har i uppdrag att bevara, använda och utveckla kulturarvet skriver så här i sitt studiematerial till ELC "Landskap för alla":

"Frågan är vilken av alla historier som ska bli den sista, den som till slut fryses, bevaras och presenteras. Hur länge är nu, och vilket nu ska vi värna? Dåtidens landskap skapades av dåtidens behov. Vilka val vi gör inför framtidens landskap kommer att bero på dagens behov, på sociala, kulturella och ekonomiska faktorer. På vilka konsumtionsmönster vi har och vilka sätt vi väljer att leva på. / För det mest typiska för människans historia – i alla tider och på alla platser – är att den ständigt har ändrats. Platser har kommit och gått, landskap har formats och omformats. Människors önskemål, förhoppningar och målsättningar har mötts och brutits mot varandra. Konsten är att få med detta i landskapsberättelserna. Hur ska vi få dem att handla om förändring i stället för bevarade fragment som föreställts som typiska? Om obehagliga och mindre säljvänliga delar och inte bara om de trevliga? Hur ska vi gå från delar till helheter? Hur ska vi tillsammans skapa ett landskap för alla?"

Propositionen En politik för det civila samhället

Här framhålls de ideella föreningarnas vikt och värde för opinionsbildning och demokrati, både som dialogpartner och som demokratiskolor utgör de en grundbult i det demokratiska samhället²⁵. Dialogen ska fungera även regionalt och lokalt. Genom sin öppenhet verkar de ideella föreningarna för mångfald,

²³ <https://data.riksdagen.se/fil/4A14094B-E143-42E7-BAA0-E214DD662074>

²⁴ <https://rm.coe.int/CoERMPublicCommonSearchServices/DisplayDCTMContent?documentId=0900016802f3fbc>

²⁵ <https://www.regeringen.se/49b70c/contentassets/626c071c353f4f1d8d0d46927f73fe9c/en-politik-for-det-civila-samhallet-prop.-20091055>

jämställdhet och ickediskriminering, föreningslivet är därför viktigt inom integrationsarbetet vilket de senaste åren tydligt bevisat.

Betänkandet Palett för ett stärkt civilsamhälle

En grundlig redogörelse för civilsamhällets roll och vikt för olika samhällsfunktioner och som medpart till det offentliga²⁶. Här lyfts vikten av att ideella organisationer får långsiktiga och hållbara villkor för att kunna växa och utvecklas. Det redogörs också för de svårigheter som de ideella organisationerna vittnar om då de inte bemöts som eller anses relevanta av offentliga aktörer som fortfarande tenderar att främst riktar sig antingen till andra offentliga eller till de som finns på marknaden.

²⁶ https://www.regeringen.se/492b2d/contentassets/907a5e554a23428f9aef3c2d7221a2de/palett-for-ett-starkt-civilsamhalle-sou-2016_13.pdf